

लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण (लैससास) रणनीति

२०७८

गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
घरपभोड गाउँपालिका जोमसोड,
मुस्ताङ गण्डकी प्रदेश

विषय सूची

क्र. स. शिर्षक	पृष्ठ स.
परिच्छेद- एक	
१. पृष्ठभूमि.....	१
२. घरपभोड गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय.....	३
३. लैससास क्षेत्रमा विगतमा गरिएका प्रयासहरू.....	३
४. घरपभोड गाउँपालिकामा लैससासको अवस्था	४
५. लैससास सम्बन्धमा प्रमुख रूपमा देखिएका समस्या, चुनौति र अवसरहरू.....	४
५.१. समस्याहरू.....	४
५.२. चुनौतीहरू.....	५
५.३. अवसरहरू.....	६
६. शब्दावली तथा परिभाषा.....	७
७. लैससास नीति तर्जुमाको आवश्यकता.....	९
परिच्छेद-दुई	
८. दीर्घकालीन सोच.....	११
९. लक्ष्य.....	११
१० उद्देश्यहरू.....	११
परिच्छेद-तीन	
११. नीति, रणनीति तथा कार्यनीतिहरू.....	१२
१२. रणनीतिहरू र कार्यनीतिहरू.....	१२
परिच्छेद-चार	
१३. नीति कार्यान्वयनमा आउन सक्ने संभावित जोखिम.....	२२
१४. लैससास रणनीतिका अपेक्षित उपलब्धिहरू.....	२३
परिच्छेद-पाँच	
१५. लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीतिको कार्यान्वयन समिति.....	२४
१५.१. गाउँपालिका स्तरमा लैससास समन्वय समिति.....	२४
१५.२. लैससास समन्वय समितिको काम कर्तव्य र अधिकार.....	२४
१५.३. लैससास समन्वय उप(समिति (बडा स्तरमा).....	२५
१५.४. लैससास समन्वय उप समितिको काम कर्तव्य र अधिकार.....	२५
१६. नीतिको पुनरावलोकन तथा सुधार.....	२७
१७. खारेजी तथा बचाउ.....	२७

परिच्छेद - एक

पृष्ठभूमि, परिचय, विगतका प्रयासहरु, समस्या, चुनौति र अवसरहरु

१. पृष्ठभूमि

नेपालको संविधान २०७२ ले लैङ्गिक विभेद अन्त्य गरी समानुपातिक समावेशी र सहभागितामूलक सिद्धान्तका आधारमा विभेद रहित समृद्ध र न्याय पूर्ण समतामूलक समाजको निर्माण गर्ने संकल्प गरेको छ । राज्यको तीनवटै शासकिय तहमा महिला, दलित, आदिवासी जनजाति, मधेशी, थारु, मुस्लिम, उत्पीडित वर्ग, पिछडा वर्ग, अल्पसंख्यक, सीमानतकृत, किसान, श्रमिक, युवा, बालबालिका, ज्येष्ठ नागरिक, लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक, भिन्न तरिकाले सक्षम व्यक्तिहरुको समानुपातिक रुपमा अधिकार सुनिश्चित गरेको छ । लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरणलाई मौलिक हक र राज्यको निर्देशक सिद्धान्तका रुपमा व्याख्या गरेको छ । संविधान को धारा १६ ले सबै नागरिकको सम्मान पूर्वक बाचन पाउने हक, धारा १७ ले स्वतन्त्रताको हक, धारा १८ ले समानताको हक, धारा ३८ ले महिलाको हक, धारा ४२ ले सामाजिक न्यायको हक, र धारा ५१ (अ) ले सामाजिक न्याय र समावेशीकरण सम्बन्धी नीतिको व्यवस्था गरेको छ भने धारा ५२ मा राज्यले गर्नु पर्ने दायित्वको पनि व्यवस्था गरिएको छ । धारा ३८ मा महिलाको हक अन्तर्गत मौलिक हकको व्यवस्थाले समान वंशीय अधिकार, महिलालाई लैङ्गिक भेदभाव बिना समान वंशिय हक हुनेछ र पैतृक सम्पत्तिमा लैङ्गिक भेदभाव बिना समान हक भन्ने व्यवस्था गरेको छ । सुरक्षित मातृत्व र प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धी अधिकार, राज्यका सबै सरकारमा सहभागिता हुने अधिकार, सम्पत्ति तथा पारिवारिक मामिला सम्बन्धी अधिकार, स्वास्थ्य, शिक्षा, रोजगार र सामाजिक सुरक्षामा सकारात्मक विभेदको व्यवस्था गरेको छ । समान कामका लागि लैङ्गिक आधारमा पारिश्रमिक तथा सामाजिक सुरक्षामा भेदभाव गरिने छैन, साथै महिला विरुद्ध धार्मिक, सामाजिक, सांस्कृतिक परम्परा, प्रचलन वा अन्य कुनै आधारमा शारीरिक, मानसिक, यौनजन्य, मनोवैज्ञानिक वा अन्य कुनै किसिमको हिंसाजन्य कार्य वा शोषण गरिने छैन । यस्ता हिंसाजन्य कार्यहरुलाई कानून बमोजिम दण्डनिय हुने र पीडितले क्षतिपूर्ति पाउने हक हुनेछ भन्ने समेतको व्यवस्था गरेको छ ।

संविधानको धारा १८ मा समानताको हकले नागरिकहरु सामाजिक र सांस्कृतिक रुपले पछाडि परेका समुदायहरुलाई संरक्षण र सशक्तिकरण गर्दै विकास गर्ने विशेष प्रावधानहरुको व्यवस्था गरेको छ । समान कामका लागि लैङ्गिक आधारमा पारिश्रमिक तथा सामाजिक सुरक्षामा भेदभाव गरिने छैन । यसै गरी संविधानको धारा ४२ मा सामाजिक न्यायको हकले राज्यको हरेक सरकारहरुमा समावेशी र समानुपातिक प्रतिनिधित्वको सिद्धान्तका आधारमा जनताको सहभागिताको अधिकार स्थापना गरेको छ । संविधानले सामाजिक वा सांस्कृतिक दृष्टिले पिछडिएका महिला, दलित, आदिवासी जनजाति, मधेशी, थारु, मुस्लिम, उत्पीडित वर्ग, पिछडा वर्ग, अल्पसंख्यक, सीमानतकृत, किसान, श्रमिक, युवा, बालबालिका, ज्येष्ठ नागरिक, लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरु,

पिछडिआको क्षेत्र, आर्थिक रूपले विपन्न खस-आर्य लगाएतका नागरिकहरुको संरक्षण, सशक्तिकरण र विकासका विशेष कार्यक्रम संचालन गर्न सकिने व्याख्या पनि गरेको छ ।

।राज्यले नागरिकहरु बीच धर्म, जात, भाषा, लिंग, वर्ण, आर्थिक अवस्था, क्षेत्र, वैचारिक आस्था वा अन्य कुनै आधारमा भेदभाव गर्ने छैन । लैङ्गिक समतामूलक राष्ट्र निर्माणको सोच र लैङ्गिक उत्तरदायी शासन व्यवथालाई संस्थागत गर्ने उद्देश्य सहित पन्ध्रौं आवधिक योजना (आर्थिक वर्ष २०७६/७७-२०८०/८१) कार्यान्वयनमा रहेको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा २४ ले गाउँपालिकाले आफ्नो अधिकार क्षेत्र भित्रका विषयमा स्थानीयस्तरमा विकासका लागि आवधिक, वार्षिक, रणनीतिगत रूपमा मध्यकालिन तथा दिर्घकालिन योजना बनाई लागु गर्नुपर्ने कुरालाई कानूनी दायित्वको रूपमा व्यवस्था गरेको र सोहि दफाको उपदफा २ मा योजना बनाउदा लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशिकरण सम्बन्धी अन्तरसम्बन्धित विषयलाई ध्यान दिनु पर्ने भनि उल्लेख गरेको छ । लैससासका सवालहरुलाई संघीय सरकारले नीतिगत तथा कानूनी सुधार गर्दै लगिरहेको सन्दर्भमा स्थानिय सरकारद्वारा सञ्चालन हुने योजना तथा कार्यक्रमलाई लैससास मैत्री बनाउन, संवैधानिक एवं कानूनी प्रावधान तथा सरकारले गरेको अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धता पुरा गर्न स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ र प्रदेश सुशासन ऐन २०७६ को दफा ४३ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी गण्डकी प्रदेश सरकारले लैससास मूलप्रवाहिकरण सुनिश्चित गर्दै समावेशी विकास र स्थानीय शासन प्रणालीमा लैससासलाई संस्थागत गर्नका लागि सबै स्थानीय तहमा लैससास मूलप्रवाहिकरण रणनीति निर्माण गर्न निर्देशन गरेको छ ।

यस सन्दर्भमा लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण बिना अपेक्षित प्रतिफल प्राप्त गर्न नसकिने तथ्यलाई ध्यानमा राख्दै संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयले राष्ट्रिय सामाजिक समावेशी नीति २०७७, महिला, बालबालिका तथा जेष्ठ नागरिक मन्त्रालयबाट राष्ट्रिय लैङ्गिक समानता नीति २०७७ लाई कार्यान्वयनका लागि आवश्यक नीतिगत व्यवस्था गरेको छ भने प्रदेश तथा स्थानीय तहमा पनि लैससास नीति र आवश्यक रणनीति बनाउन सके मात्र समावेशी लोकतन्त्रलाई संस्थागत गर्न, सामाजिक न्याय कायम गर्न र राज्यका संरचनाहरुमा सबै नागरिकको समतामूलन पहुँच स्थापित गर्न मद्दत पुग्न सक्दछ। घरपभोड गाउँपालिका मुस्ताङले पनि यहि आवश्यकता र यथार्थलाई मध्यनजर गरी लैससास रणनीति तयार गरेको हो । लैङ्गिक मैत्री समावेशी गाउँपालिका बनाउने परिकल्पना अनुरूप सामाजिक तथा सास्कृतिक रूपमा पछाडि पारिएका वा परेका महिला, दलित, आदिवासी जनजाति उत्पीडित वर्ग, पिछडा वर्ग, अल्पसंख्यक, सीमानतकृत, किसान, श्रमिक, युवा, बालबालिका, ज्येष्ठ नागरिक, लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरु, अशक्त वा असहाय, पिछडिआएको क्षेत्र, एकल महिला र हिंसा पिडितहरुलाई समान सहभागीता अग्रसरता र निर्णय प्रक्रियामा अर्थपूर्ण सहभागीताको भूमिका सहित लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण मार्फत सबैले आत्म सम्मान बोध हुने वातावरण निर्माण गर्न र गाउँपालिकाबाट गठन तथा सञ्चालन हुने समिति, संरचना र क्रियाकलापहरुलाई मुलप्रवाहिकरणको माध्यमबाट लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण पद्धतीलाई संस्थागत गर्न आवश्यक

देखिएकोले घरपभोड गाउँपालिका मुस्ताङले लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीति २०७८ तर्जुमा गरिएको छ ।

२. घरपभोड गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय

घरपभोड गाउँपालिका मुस्ताङ जिल्लामा अवस्थित छ । यो गाउँपालिका मुस्ताङ जिल्लाको सदरमुकाममा रहेको गाउँपालिका हो । वि. सं २०७३ सालमा सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयले ७५३ स्थानीय तह लागू गर्दा मुस्ताङ जिल्लामा साविकका मार्फा गा.वि.स, टुकुचेको (८,९) वडाहरू र जोमसोम गाउँ विकास समितिहरूलाई समेटेर घरपभोड गाउँपालिका घोषणा गरिएको हो । यो गाउँपालिका ५ वडाहरूमा विभाजन गरिएको छ । यस गाउँपालिकाको जनसंख्या ४८७५ छ। जस मध्य पुरुष २९०४ र महिला १९७१ रहेको छ (स्रोत, राष्ट्रिय जनगणना प्रारम्भिक प्रतिवेदन २०७८) । यस गाउँपालिकाको सिमाना पूर्वमा मनाङ जिल्ला, पश्चिममा डोल्पा जिल्ला, उत्तरमा वारागुड मुक्तिक्षेत्र गाउँपालिका, दक्षिणमा थासाङ गाउँपालिका र म्याग्दी जिल्ला सम्म छ । पर्यटकिय स्थल भएकोले यहाँका प्रमुख पेशा होटल व्यवसाय र ब्यापार हो । कृषि उत्पादनमा मुख्य गरि स्याऊ खेतीले विशेष स्थान लिएको देखिन्छ भने आलु, उवा, फापर आदीको उत्पादन हुन्छ । यहाँ विभिन्न मनोमहक पर्यटकिय स्थलहरू छन् । जोमसोमलाई तीर्थस्थल मुक्तिनाथ, तिलिचो ताल (मनाङ) र लोमान्थाङ जाने प्रवेश द्वारको रूपमा पनि लिन सकिन्छ ।

३. लैससास क्षेत्रमा विगतमा गरिएका प्रयासहरू

विभेद रहित समृद्ध र न्यायपूर्ण समाज स्थापनाको लागि नेपालमा विगत देखिनै महिला, दलित, आदिवासी जनजाति उत्पीडित वर्ग, पिछडा वर्ग, अल्पसंख्यक, सीमानतकृत, किसान, श्रमिक, युवा, बालबालिका, ज्येष्ठ नागरिक, लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू, अशक्त वा असहाय, एकल महिला, आर्थिक, सामाजिक रूपमा पछाडि परेका व्यक्ति र समुदायलाई समग्र विकास प्रक्रियामा मूलप्रवाहीकरण गर्ने प्रयास गरिएको छ । यसका लागि विभिन्न कार्यक्रमहरू कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ र परिणामस्वरूप लैससास अन्तर्गतका समुदायको सशक्तिकरणमा उल्लेखनिय योगदान पुगेको छ ।

नेपाल सरकार, महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक मन्त्रालयले राष्ट्रिय लैङ्गिक समानता नीति, २०७७ तर्जुमा गरेको छ । नेपालको संविधान २०७२ ले विविधतायुक्त पहिचानलाई आत्मसाथ गरी समानुपातिक, समावेशी र सहभागितामूलक समाज निर्माणको संकल्प गरेको छ । नेपालले विभिन्न महासन्धिहरूमा हस्ताक्षर गरेको छ भने राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा पनि विभिन्न प्रतिवद्धताहरू व्यक्त गरेको छ । राष्ट्रिय महिला आयोग, राष्ट्रिय दलित आयोग, राष्ट्रिय समावेशी आयोग, आदिवासी जनजाति आयोग, मधेशी आयोग, थारु आयोग, मुस्लिम आयोग गठन गरी लक्षित समुदायको सहभागितालाई सुनिश्चित र प्रभावकारी बनाउन कोशिस गरेको छ । ।

४. घरपभोड गाउँपालिकामा लैससासको अवस्था

यो गाउँपालिकाले लैङ्गिक हिसां विरुद्धको प्रतिवद्धता पत्रमा हस्ताक्षर गरेर यस अभियानमा ऐक्यवद्धता जनाइसकेको छ भने आफ्ना नीति तथा कार्यक्रमहरूमा पनि लैससासलाई नीतिगत रूपमा प्राथमिकतामा राखेको छ । लैङ्गिक समानताका लागि प्रयासहरूले महिलाको शिक्षा, स्वास्थ्य, सम्पत्ति माथिको स्वामित्व तथा श्रम सहभागितामा सकारात्मक परिवर्तन भएको छ । सुत्केरी तथा सुनौलो हजार दिन कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधि २०७८, बनाई लागु गरेको छ । जनसमुदायहरूको विभिन्न किसिमका दर्ता गर्नु पर्ने कामहरू विधुतीय शुसासन प्रणाली माध्यम बाट दर्ता गर्ने व्यवस्था पनि गरेको छ । सामाजिक सुरक्षा भत्ता सम्बन्धित व्यक्तिको खातामा जम्मा गरिदिने व्यवस्था गरेको छ । आमा समुह तथा महिला विकास समुह मार्फत महिलाहरू बचत कार्यमा सकृय भएका छन् । घरपभोड गाउँपालिकाले लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीतिलाई प्रवद्धन गर्दै जाने नीति तथा कार्यक्रमहरू तर्जुमा गर्ने अभ्यास गाउँपालिकाले ऐन, नियम र कार्यविधि तथा मापदण्ड तर्जुमा गर्दा लैससास सम्बन्धी संवेदनशिल भएर बनाउने प्रयास गरेको छ ।

५. लैससास सम्बन्धमा प्रमुख रूपमा देखिएका समस्या, चुनौति र अवसरहरू

प्रत्येक समुदाय, जातजातिहरूको समानुपातिक, सन्तुलित र न्यायसंगत प्रगति हुन सके मात्रै मुलुकमा दिगो शान्ति र उन्नति प्रत्याभूत हुन्छ । समाजमा विद्यमान लैङ्गिक, जातिय असमानता, विभेदयुक्त व्यवहार, मुल्य र मान्यता, महिला शोषण तथा उत्पीडन, गरिबी, आदि जस्ता विसंगतिहरूलाई निरुत्साहित गर्न नेपाल सरकार द्वारा लैससास क्षेत्रमा राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा गरेका हस्ताक्षर तथा प्रतिवद्धताहरूलाई कार्यान्वयन गर्न सरकार, गैर सरकारी क्षेत्र, निजी क्षेत्र तथा नागरिक समाज र दातृ निकाय समेतको संयुक्त प्रयासमा उल्लेख्य कार्यहरू भएका छन् । समावेशी लोकतन्त्रलाई सस्थागत गर्न, सामाजिक न्याय कायम गर्न र गाउँपालिका अर्न्तगतका समिति र संरचना निर्माणमा लक्षित समुदायको समतामुलक पहुँच स्थापित गर्न लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण अवधारणा आवश्यक छ । यसै सन्दर्भमा यस गाउँपालिकामा लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरणको समस्या, चुनौति र अवसरहरू देहाय अनुसार रहेका छन् :

५.१ समस्याहरू

१. लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी बुझाइमा एकरूपता नहुनु ।
२. गाउँपालिकाको योजना तर्जुमा प्रक्रियामा लैससासको सवाल मुलप्रवाहीकरण हुन नसक्नु ।
३. नियमित रूपमा लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट परिक्षण तथा लैससास लेखाजोखा हुन नसक्नु ।
४. लैससास अन्तरगतका समुहहरूको अवसर र लाभ वितरणमा न्यायोचित पहुँच सुनिश्चित हुन नसक्नु ।

५. बन्चितिकरणमा परेका वर्गको आवाजहरु प्रयाप्त सुनुवाइ तथा आर्थिक सामाजिकरूपमा शसक्तिकरण गर्न नसक्नु ।
६. गाउँपालीकाबाट गठन हुने समिति र संरचनामा पुरुष नै निर्णायक भूमिकामा रहनु ।
७. गाउँपालीकाको अनुगमन तथा मुल्यांकन र प्रतिवेदन प्रणालीले लैससास अवधारणालाई अवलम्बन गर्न नसक्नु ।
८. विभिन्न जात, वर्ग, उमेर, धर्म, लिंग, शारीरिक अवस्था, क्षेत्र, र समुदाय बिच व्यवहारगत विभेद वा प्रचलनहरु विद्यमान रहेका छन् । जसले समग्र विकास प्रकृत्यामा कुनै न कुनै रूपमा बाधा उत्पन्न गरिरहेका हुन्छन् ।
९. लैससासको लागि आवश्यक खण्डीकृत तथ्याकं संकलन र अभिलेखिकरणको अभाव रहनु ।
१०. भौतिक संरचनाहरु बालबालिका, जेष्ठ नागरिक तथा असक्त र अपाङ्ग मैत्री नहुनु ।
११. परम्परागत तथा साँस्कृतिक रूपमा मानिआएको अन्धविश्वास, हानिकारक प्रथाहरुका बारेमा जनचेतनाको विकास हुन नसक्नु ।
१२. भौगोलिक बिकटता तथा प्राकृतिक असहज वातावरणका कारण महिला, जेष्ठ नागरिक तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुले अवसर तथा लाभ लिन नसक्नु ।
१३. बालबालिकाहरुको सर्वांगिण विकासको लागि समुदाय स्तरमा बाल क्लव, सञ्जाल गठन तथा बालबालिका लक्षित कार्यक्रमहरु हुन नसक्नु ।
१४. जेष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुका लागि आवश्यक कार्ययोजना तर्जुमा तथा लाभ वितरण गर्न नसक्नु ।
१५. स्थानीय उत्पादनलाई महिलाको आर्थिक विकास सँग जोडेर विकास गर्न नसक्नु ।
१६. विपद जोखिम न्युनीकरण तथा व्यवस्थापनमा महिला तथा सबै लिङ्ग वर्ग, जातजाति र समुदायको अर्थपूर्ण सहभागिता नहुनु र ती प्राकृतिक तथा गैरप्राकृतिक विपद्का घटनाहरुमा महिला, जेष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा बालबालिकाहरु हिसां, मानव वेचविखन तथा यौनजन्य घटनाहरु हुनु ।
१७. नैतिक शिक्षा, लैंगिक शिक्षा र प्रयाप्त कानून सम्बन्धी ज्ञान हुन नसक्नु आदि यस क्षेत्रका समस्याहरु हुन् ।

५.२. चुनौतीहरु

सामाजिक संरचना र सोच परिवर्तन गर्न, नेतृत्वमा रहेका महिला नेतृत्वको निर्णायक भूमिका वृद्धि गर्न, राज्यका सार्वजनिक नीतिमा लैङ्गिक मूलप्रवाहिकरण गर्न, लैङ्गिक हिंसाको अत्य गरी न्यायमा पहुँच बढाउनु, हानिकारक कुरीति र कुप्रथाको अन्त्य गर्न, केन्द्र, प्रदेश र स्थानीय तहमा लैङ्गिक सवाललाई आन्तरिकीकरण र संस्थागत गर्न, महिलाको व्यवसायिक एवम् सामाजिक भूमिकालाई सन्तुलन गर्न, खास लैससास समूहलाई लाभान्वित बनाउनु, लैङ्गिक उत्तरदायी शासन व्यवस्थाको विकास मार्फत महिला तथा किशोरी माथि हुने सबै किसिमका विभेद हटाई लैङ्गिक समानता सहित

सामाजिक रुपान्तरण गर्न यस क्षेत्रका प्रमुख चुनौतीहरूको साथै घरपभोड गाउँपालिकाको चुनौतिहरू यस प्रकार छन्:

१. गाउँपालिका अन्तर्गत समिति तथा सामाजिक कार्यहरूमा व्यवहारिक रुपमै लैससास मैत्री कायम गर्न ।
२. लाभ वाडफाँडमा वास्तविक समुदायहरूको पहिचान र पहुँचमा सुनिश्चिता गर्न ।
३. विद्यमान कानूनी व्यवस्थाको बारेमा लैससास अन्तर्गतका समुहहरूलाई अद्यावधिक गराउन ।
४. भौगोलिक बिकटता तथा सञ्चारको पहुँचतामा वृद्धि गर्न ।
५. बन्चितकरणमा परेका वर्ग र समुहलाई आर्थिक तथा सामाजिक रुपमा शसक्तिकरण गर्न ।
६. व्यवसायिक (कृषि तथा स्थानिय कोष) शिक्षा तथा महिला शसक्तिकरण तालिमको व्यवस्था गर्न ।
७. बाल विकासको लागि समुदाय स्तरमा बाल क्लब तथा संगठनहरूको संगठन र व्यवस्थापन गर्न ।
८. जेष्ठ नागरिक तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको संगठन तथा सामाजिक कार्यहरूमा अर्थपूर्ण सहभागिता गर्न ।
९. लैससासको लागि आवश्यक खण्डीकृत तथ्याकं संकलन र अभिलेखिकरण गर्न ।
१०. विभिन्न वर्ग, क्षेत्र, र समुदाय बिच व्यवहारगत विभेद वा प्रचलनहरू विद्यमान हुँदा यथास्थितिवादी सोचमा अपेक्षाकृत परिवर्तन गर्न ।
११. पालिका अन्तर्गतका समिति वा संरचनाहरू तथा कार्यशैलीलाई लैससास मैत्री बनाउन ।
१२. शासकीय प्रणालीमा सबै लिङ्ग, वर्ग, क्षेत्र, जातजाति र समुदायको अर्थपूर्ण सहभागिता सुनिश्चित गर्न ।
१३. विपद पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य वा पुर्नलाभको चक्रमा आवश्यक खण्डीकृत तथ्याङ्क संकन र अभिलेखिकरण गर्न ।
१४. बन्चितकरणमा परेका समुदायहरूलाई राजनैतिक धारमा सहभागिता गराउन ।
१५. महिलाहरूको आर्थिक, सामाजिक, तथा राजनैतिक सशक्तिकरण गर्न ।

५.३ अवसरहरू

लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणलाई प्रवर्द्धन र प्रोत्साहन गर्न संविधानमा भएका व्यवस्थाहरू, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, नेपाल सरकारले अन्तर्राष्ट्रियरुपमा जनाएका प्रतिवद्धता, स्थानीय सरकारले नै नीति तथा कानून निर्माण तथा रणनीति निर्माण गर्ने अधिकारले गाउँपालिकालाई लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरणमैत्री बनाउने अवसर प्रदान गरेको छ । संघीय तथा प्रदेश सरकारको लैससास मैत्री बजेट तथा कार्यक्रम अनुरूप गाउँपालिकालाई नीति तथा कानून बनाउन अवसरहरू प्रदान गरेको छ । राज्यका सबै क्षेत्र तथा तहमा महिलाको ३३ प्रतिशत सहभागिता, अचल सम्पत्ति महिलाको नाममा नामसारी तथा रजिष्ट्रेशनमा कर छुटको व्यवस्था, महिला विरुद्ध विभेदकारी कानूनहरूको संसोधन तथा महिलामैत्री कानून निर्माण, सार्वजनिक तथा निजी स्थलहरूमा लैससास मैत्री वातावरणको व्यवस्था, सबै जनतालाई समानता र सामाजिक न्यायको अधिकार, लैससास मैत्री बजेट तथा योजनाहरू, लैङ्गिक उत्तरदायी शासन व्यवस्थालाई

संस्थागत गर्दै महिलाको सम्मानित जीवनयापनको वातावरण सुनिश्चित गर्ने, महिला विरुद्ध हुने हिंसा, भेदभाव र शोषणको अन्त्य गर्ने, जस्ता कार्यहरूले महिला, दलित, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू, एकल महिला, लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक, जेष्ठ नागरिक, बालबालिका, सिमान्तकृत तथा पछाडि पारिएका वर्ग र समुदायहरूले पनि समान अवसर पाउन कानूनी व्यवस्था यस क्षेत्रका अवसरहरू हुन ।

६. लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण (लैससास) शब्दावली तथा परिभाषा

लै. स. सा.स : लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण ।

लक्षित समुदाय : यस लैससास नीतिको प्रयोजनको लागि निम्न उल्लेखित वर्ग तथा समूहलाई लक्षित समुदायको रूपमा मानिएको छ । समुदायमा पछाडि पारिएका महिला, दलित, आदिवासी जनजाति, मधेशी, थारु, मुस्लिम, पिछडावर्ग, अल्पसंख्यक, सीमान्तकृत, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक, एकल महिला र हिंसा पीडित, तथा पछाडि पारिएका वा बहिष्करणमा परेका समुदाय भन्ने बुझ्नुपर्दछ ।

सामाजिक बञ्चितकरण : परम्परा देखि चलिआएको अनौपचारिक मुल्य मान्यता बमोजिम लिंग, जातजाति, धर्म, आदि विभेद कारणले सुविधाबाट बञ्चित भएको अवस्थालाई मान्नुपर्छ ।

अल्पसंख्यक : संघीय कानून बमोजिम निर्धारित प्रतिशत भन्दा कम जनसंख्या रहेको जातिय भाषिक र धार्मिक समूह सम्भन्नु पर्छ ।

सीमान्तकृत : राजनितिक, आर्थिक, र सामाजिक रूपले पछाडि पारिएका, भौगोलिक विकटताको कारणले सेवा सुविधाको उपभोग गर्न नसकेका वा त्यसबाट बञ्चित रहेका संघीय कानून बमोजिमको मानव विकासको स्तर भन्दा न्यून स्थितिमा रहेका समुदाय सम्भन्नु पर्छ र यो शब्दले अति सीमान्तकृत र लोपन्मुख समुदाय समेतलाई जनाउँछ ।

लैङ्गिक समानता : महिला र पुरुष बिच सबै तह र क्षेत्रमा समान अवसर र समान लाभ हाँसिल गर्ने अवस्थालाई सम्भन्नु पर्छ ।

लैङ्गिक समता : अवसर र न्यायबाट बञ्चित महिला वा पुरुषलाई थप अवसर दिएर समतामूलक स्थितिको निर्माण गर्न गरिने प्रयासलाई सम्भन्नु पर्छ ।

स्थानीयकरण : कुनै पनि विषय वा कार्यक्रमलाई कुनै स्थानीय ठाँउ विशेषको परिस्थिति वा अवस्था अनुसार ढाली अधिकतम उपयोग गर्ने प्रकृया बुझ्नुपर्दछ ।

उपभोक्ता समिति : जनचेतना सम्बन्धी तालिम, अभिमुखिकरण, सिप विकास, बचत, कर्जा परिचालन समावेशी विकास र सशक्तिकरण गर्ने उद्देश्यले निश्चित प्रक्रिया अवलम्बन गरी प्रचलित कानून बमोजिम स्थापना भएका संस्था तथा स्थानीय तहमा स्विकृत भएका समुदायहरु आधारित संस्था बुझ्नुपर्दछ ।

वञ्चित समुह : परम्परागत रूपमा लामो समय देखि जातिय, आर्थिक, लैङ्गिक पछाडि पारिएका महिला, दलित, आदिवासी जनजाति, मधेशी, थारु, मुस्लिम, पिछडावर्ग, अल्पसंख्यक, सीमान्तकृत, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक, एकल महिला र हिंसा पीडित, अल्पसंख्यक, जेष्ठ नागरिक, बालबालिका एवं दुर्गम क्षेत्रमा बसोबास गर्ने जनता बुझ्नुपर्दछ ।

लै.स.सा.स.बजेट : स्थानीय निकायको योजना तर्जुमा गर्दा समानमा रहेका विभिन्न जातजाति, क्षेत्र, वर्ग, र समुदायका महिला, पुरुष, तेश्रो लिङ्गी, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरु, बालबालिका तथा जेष्ठ नागरिकहरुको आवश्यकतालाई सहभागितामूलक ढंगले सम्बोधन गर्दै समग्र विकास प्रक्रियालाई निजहरु प्रति उत्तरदायी बनाउने उद्देश्यले तर्जुमा गरिने कार्यक्रम र बजेटलाई बुझ्नुपर्दछ ।

सामाजिक परिक्षण : संस्थाद्वारा सञ्चालित कार्यक्रमको सामाजिक आर्थिक तथा वातावरणीय लाभ एवं मापदण्डहरुको लेखाजोखा सहित सामाजिक रूपमा प्रदर्शन गर्न प्रकृत्यालाई बुझ्नुपर्दछ ।

लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण : महिला तथा पुरुष र विभिन्न सामाजिक समूहहरु बीचको असमान सम्बन्धहरुलाई पुन सुनिश्चित गर्न तथा हरेक प्रकारका सामाजिक पहिचान भएका व्यक्तिहरुका लागि समान अधिकार, अवसर, एवं सम्मान सुनिश्चित गर्नका लागि आवश्यक कदम चाल्नुपर्ने विषयलाई बुझ्नु पर्दछ ।

लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट : लैङ्गिक समानताको लागि बजेट सुनिश्चितता, बजेटका सबै प्रक्रियामा लैङ्गिक मूलप्रवाहिकरण र उपलब्धीको समतामूलक वितरणका साथै उपभोगको लागि लैङ्गिक विश्लेषण सहित योजनाबद्ध रूपमा उद्देश्यमूलक कार्यक्रमहरु तर्जुमा र प्राथमिकिकरण गर्दै कार्यक्रम छनौट गरी लगानि गर्ने पद्धतिलाई जनाउँछ ।

लैङ्गिक मूलप्रवाहीकरण : कुनै पनि योजनाबद्ध कार्य, नीति नियम, कार्यक्रम कार्यान्वयनको हरेक क्षेत्र तथा तह र तप्कामा महिला तथा वञ्चितिकरणमा परेका वा पारिएका समुहहरुलाई समाहित गर्ने प्रक्रियालाई सम्भन्नु पर्दछ ।

सशक्तिकरण : विकासका अवसरहरुबाट वञ्चित, श्रोत र साधनमा पहुँच तथा नियन्त्रणमा पछाडि परेका अशक्त वा कमजोर वर्गलाई सबल बनाउने कार्यलाई सम्भन्नु पर्दछ ।

खण्डीकृत तथ्याङ्क : महिला तथा पुरुष, जातिय अल्पसंख्यक समूह, अपाङ्गता भएका तथा अन्य सीमान्तकरण परेका समूहहरूको तहगत तथ्याङ्कलाई बुझ्नुपर्दछ ।

सामाजिक समावेशीकरण : अवसर तथा स्रोत साधन उपभोग बाट वञ्चित भई जाखिममा परेका र आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक जीवनयापन गर्न बाट वञ्चित भई गरिबी तथा सामाजिक रुपमा वञ्चितकरणमा परेका समूहहरूलाई विकास निर्माण र कार्य सम्पादनका प्रकृत्यामा सहभागी गराई उपलब्ध अवसर, श्रोत, साधन तथा आधारभूत अधिकार उपयोग गर्ने कुराको सुनिश्चिततालाई बुझ्नुपर्दछ ।

गैरसरकारी संस्था : प्रचलित कानून वमोजिम स्थापना भएका स्थानीय तहबाट आफ्नो कार्यक्रम स्वीकृत गराई स्थानीय तहसंग समन्वय राखी कार्य सञ्चालन गर्ने गैर नाफामूलक संस्था बुझ्नुपर्दछ,

७. लैससास रणनीतिको आवश्यकता

नेपालको संविधानमा व्यवस्था भएको मौलिक हक, राज्यको पुनसंरचना र अधिकारको बाँडफाँडको कार्यान्वयनलाई प्रभावकारी बनाउन, चालु पन्ध्रौं योजनाको लक्ष्य एवं उद्देश्य हासिल गर्न, कुप्रथा र भेदभाव हटाई समान पहुँच र अवसर प्रदान गरी समानता कायम गर्नका लागि न्याय पूर्ण समाजको स्थापना गर्नु आवश्यक रहेको छ । समावेशी लोकतन्त्रलाई सस्थागत गर्न, सामाजिक न्याय कायम गर्न र स्थानीय निकाय अन्तर्गत बनाइने समिति तथा संरचनाहरूमा लैससास समुदायका व्यक्तिहरूको समतामूलक र अर्थपूर्ण पहुँच स्थापित गर्न पनि लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण आवश्यक रहन्छ । लैससास क्षेत्रमा नीतिगत तथा व्यवहारिक तवरबाट सुधारका पहलहरू भएता पनि दलित, महिला, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू, बालबालिका, जेष्ठ नागरिक तथा आदिवासी जनजाति, विपन्न वर्ग र जोखिममा परेका व्यक्तिहरू लगाएत आर्थिक तथा सामाजिक रुपमा पछाडि रहेका नागरिकहरूको सामाजिक तथा आर्थिक जीवनमा उल्लेख्य सुधार हुन सकेको छैन । सबै वर्ग तथा समुदायहरूको आवाज वा गुनासो सुन्न सकिएको छैन । लैससास अन्तरगतका समूहहरूलाई आफ्नो अधिकार र विद्यमान कानूनी प्रावधानका सम्बन्धमा यथेष्ट जानकारी हुन सकेको छैन । समाजमा विभिन्न गलत अभ्यास, रिती रिवाज, चालचलन विद्यमान रहेका छन् । जसले विकासको मार्गमा बाधा उत्पन्न गरिरहेका छन् । निर्णायक तहमा महिला तथा लैससास अन्तरगतका समूहहरूका व्यक्तिहरूको अर्थपूर्ण सहभागिता सुनिश्चित हुन सकेको छैन । प्राथमिकतामा रहेको लक्षित समुदायका कार्यक्रमहरू पनि प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन हुन सकिरहेको छैनन् । नेपालले गरेका राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धतालाई पुरा गरी समानता कायम गर्नका लागि राष्ट्रिय लैङ्गिक समानता नीति आवश्यक रहेको छ । शासकिय प्रणालीमा सबै लिङ्ग, वर्ग, र क्षेत्रका नागरिकको अर्थपूर्ण सहभागिता सुनिश्चित गर्न र राज्यको श्रोत साधन र लाभ वितरण प्रक्रियालाई पारदर्शी र जवाफदेही बनाउनको साथै निम्नलिखित आवश्यकताहरू छन् :

१. शासकिय प्रणालीमा सबै वर्ग, लिङ्ग र क्षेत्रका नागरिकको अर्थपूर्ण सहभागिताको सुनिश्चित गर्न

२. गाउँपालिकाको योजना तर्जुमा प्रकृया लाई लैङ्गिक उत्तरदायी बनाउन ।
३. गाउँपालिकाको नीति, कानून र संरचनामा लैससासलाई मुलप्रवाहीकरण गर्न ।
४. गाउँपालिका अन्तर्गत सञ्चालन हुने रणनीति, योजना तथा कार्याक्रमलाई मार्गदर्शन गर्न ।
५. सरोकारवालाहरु बिच बुझाईमा एकरूपता कायम गर्न र लैससास समन्धी कानूनी व्यवस्थाको कार्यान्वयनमा सहयोग पुरयाउन ।
६. राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्धमा लैससास सम्बन्धमा गरिएका प्रतिवद्धता, संघीय र प्रदेश सरकारका लैससास सम्बन्धमा गरिएका प्रतिवद्धता अनुरूपको दायीत्व पुरा गर्न ।
७. लैससास अन्तरगतका समुहहरुमा सामाजिक न्याय कायम गर्दै लाभको न्यायोचित वितरणको व्यवस्था गर्न ।
८. लैससास अन्तरगतका समुहहरुका समस्या र पिडित वर्गको गुनासो सुनुवाईको उचित व्यवस्था गर्न ।
९. सरकारमा सामाजिक समावेशीकरणका अभ्यासहरुलाई संस्थागत गर्न ।
१०. लैङ्गिक असमानता र हिंसाका विभिन्न स्वरुपलाई निरुत्साहित गर्न ।
११. बालबालिकाहरुको सर्वाङ्गिन विकासको लागि समुदाय स्तरमा बाल क्लव तथा अन्य बालबालिका लक्षित अतिरिक्त क्रियाकलापहरु सञ्चालन गर्न ।
१२. जेष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुका लागि आवश्यक कार्ययोजना तर्जुमा गर्न ।
१३. स्थानीय उत्पानलाई महिलाहरुको आर्थिक विकाससंग जोडेर सशक्तिकरण गर्न ।
१४. सामान्य तथा मध्यम अपाङ्गता भएका र सामान्य काम गर्न सक्ने जेष्ठ नागरिकहरुलाई आर्थिक विकास सँग जोड्नको लागि आवश्यक कार्ययोजना तर्जुमा गर्न ।
१५. राज्यको श्रोत साधन, अवसर र लाभको विरणमा लैससास समुदायका व्यक्तिहरुको पहुँच वृद्धि गरी समानुपातिक वितरणको व्यवस्था सुनिश्चित गर्न ।
१६. स्थानीय सरकारबाट प्रवाह हुने सेवा सुविधामा लैससास समुदायका व्यक्तिहरुको पहुँच वृद्धि गर्न ।
१७. राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्धमा लैससास सम्बन्धमा गरिएका प्रतिवद्धता, संघीय र प्रदेश सरकारका लैससास सम्बन्धमा गरिएका प्रतिवद्धता अनुरूपको दायीत्व पुरा गर्न ।
१८. नेपाल सरकारले गरेको दिगो विकासको लक्ष्य पुरा गर्न लैससास रणनीतिको अवस्यकता छ ।

परिच्छेद-दुई

दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य र उद्देश्यहरू

८. दीर्घकालीन सोच

लैससास सम्बन्धित सामाजिक तथा सास्कृतिक रूपमा विद्यमान मुल्य, मान्यता, प्रथा, संस्कार, र व्यवहारमा परिवर्तन गर्दै विकास प्रक्रियामा महिला, पुरुष, लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक, बालबालिका, जेष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू, सीमान्तकृत समूहहरू तथा पिछडिएका वर्गहरूको अर्थपूर्ण सहभागिता सुनिश्चित गरी आर्थिक, सामाजिक, राजनैतिक र सार्वजनिक जिवनमा सशक्तिकरण गर्न लैङ्गिक मैत्री, समावेशी, समानपुतिक र समतामुलक समृद्ध र न्यायपूर्ण समाजको निर्माण गर्ने ।

९. लक्ष्य

महिला बिरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव र हिंसालाई निरुत्साहित गर्दै आर्थिक, सामाजिक र रजनीतिक रूपमा सशक्तिकरण सहित कानूनी तथा व्यवहारिक रूपमा महिला, पुरुष, लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक, बालबालिका, जेष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू, सीमान्तकृत समूहहरू तथा पिछडिएका वर्गहरू बीच समानता स्थापित गर्ने ।

१०. उद्देश्यहरू

लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीतिको उद्देश्य लैससास अवधारणा अनुसार गाउँपालिकाले गर्ने सम्पूर्ण विकास योजना तथा कार्यक्रमलाई लैससास उत्तरदायी र दिगो बनाउन आर्थिक श्रोतको सुनिश्चिता, उपलब्धीको समतामूलक वितरण र उपयोगी बनाउने रहेको छ । यसका मुख्य उद्देश्यहरू निम्न अनुसार छन् :

१. महिला, किशोरी तथा बालबालिकाको सामाजिक, आर्थिक विकासका लागि नीतिगत र संरचनात्मक व्यवस्था गर्नु ।
२. आर्थिक समृद्धि र दिगो विकासको लागि लक्षित समुदायको समान अग्रसरता र नेतृत्वदायी भूमिका स्थापित गर्दै स्रोत, साधन, अवसर तथा लाभमा सबैको समान पहुँच सुनिश्चित गर्न ।
३. लैङ्गिक भेदभाव, हिंसा र शोषणको अन्त्य गरी समानता र लैङ्गिक मूल्य मान्यतामा आधारित समाज स्थापित गर्न ।
४. राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्धमा लैससास सम्बन्धमा गरिएका प्रतिवद्धता साथै संघीय र प्रदेश सरकारको लैससास सम्बन्धमा गरिएका प्रतिवद्धता अनुरूप दायित्व पुरा गर्नु ।
५. लैङ्गिक उत्तरदायी तथा समावेशी बजेट परिक्षण र यस मार्फत स्थानीय सरकारको संस्थागत संरचना र कार्यक्रमहरूमा लक्षित समुदायहरूको क्षमता विकास गर्दै अर्थपूर्ण सहभागिता गराई लैङ्गिक अन्तरहरूको प्रभावलाई सम्बोधन गर्दै लैङ्गिक मूलप्रवाहिकरण गर्दै लैजान ।

परिच्छेद-तीन

नीति, रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

११. नीति, रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

११.१. मुख्य नीतिहरू

१. विद्यमान र नयाँ तर्जुमा हुने कानूनलाई लैङ्गिक मैत्री बनाउने र सकारात्मक विभेदको नीति तर्जुमा र कार्यान्वयनलाई निरन्तरता दिइनेछ। (उद्देश्य १)
२. राज्यको सबै तह र क्षेत्र तथा निकायहरूमा लैङ्गिक उत्तरदायी तथा सामाजिक समावेशी युक्त शासन पद्धति अवलम्बन गरिनेछ। (उद्देश्य २)
३. महिलाको आर्थिक, राजनैतिक र सामाजिक सशक्तिकरण गर्न जोड दिइनेछ। (उद्देश्य ३)
४. लैससास नीति प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नका लागि विभिन्न सेवा प्रदायक, सरोकारवाला, अधिकारवादी संघ संस्थाहरूको लैससास सम्बन्धमा क्षमता अविबृद्धि गरिनेछ। (उद्देश्य ४)
५. गाउँपालिकाको विद्यमान र नयाँ तर्जुमा हुने नीति कार्यक्रम तथा बजेट लाई लैङ्गिक उत्तरदायी बनाउदै लैससास अन्तरगतका समुहहरूको योजनाबद्ध रूपमा व्यक्तिगत तथा सामुहिक क्षमताको विकास गर्दै विकास प्रक्रियामा अर्थपुर्ण सहभागिताको सुनिश्चित गरी आर्थिक, सामाजिक, राजनैतिक र सार्वजनिक जीवनमा सशक्तिकरणका कार्यक्रमहरू संचालन गरिनेछ। (उद्देश्य ५)

१२. रणनीतिहरू र कार्यनीतिहरू

नीति १. विद्यमान र नयाँ तर्जुमा हुने कानूनलाई लैङ्गिक मैत्री बनाउने र सकारात्मक विभेदको नीति तर्जुमा र कार्यान्वयनलाई निरन्तरता दिने।

रणनीति:

- १.१ लैससासलाई संस्थागत गर्न विद्यमान र नयाँ आवश्यक कानून, नियमावली, कार्यविधी तथा मापदण्डहरूको तर्जुमा गर्ने।
- १.२. गाउँपालिकाको वार्षिक, आवधिक योजना, कार्यक्रम तथा बजेटहरूको लैससास दृष्टिकोणबाट तर्जुमा गर्ने।
- १.३. लैससास मूलप्रवाहिकरण गर्न संस्थागत संरचनाहरू विकास र बिस्तार गर्ने।

कार्यनीति:

- १.१.१. लैङ्गिक समानता कायम गर्न आवश्यकता अनुसार विद्यमान कानून, मापदण्ड तथा कार्यविधीहरूलाई परिमार्जन गर्दै लैङ्गिक समानतायुक्त बनाइनेछ।
- १.१.२. महिला, किशोरी तथा बालिकालाई संविधान प्रदत्त मौलिक हक तथा सम्बन्धित कानूनको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि संस्थागत सुदृढीकरण, सामाजिक जागरण र सचेतना अभियान सञ्चालन गरिनेछ।
- १.१.३. महिलाको सहभागितालाई अर्थपूर्ण बनाउन क्षमता अभिवृद्धि गरी सकारात्मक विभेदको कार्यक्रम कार्यान्वयनलाई थप प्रभावकारी ढङ्गले सञ्चालन गरिने छ।
- १.१.४. लैङ्गिकमैत्री समाज निर्माण गर्न विद्यालय शिक्षा देखि नै लैङ्गिक मैत्री पाठ्य सामाग्री र

- पठनपाठन पद्धतिको विकास गरी पाठ्यसामाग्रीमा लैङ्गिक समानता झल्कने चिन्त, चित्र, कार्टुन लगायतका विषयहरूलाई समावेश गरिनेछ ।
- १.१.५. सार्वजनिक तथा निजी भौतिक संरचनाहरूको निर्माण लैङ्गिक मैत्री मापदण्ड अनुरूप गरिनेछ ।
- १.१.६. परिवार समाज तथा कार्यस्थलमा महिला प्रति मर्यादित व्यवहार तथा भाषा शैलीलाई प्रोत्साहित गर्ने कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । यस्ता कार्यक्रमहरूमा खासगरी स्थानीय तहका निर्वाचित महिला प्रतिनिधि, विद्यालय तथा अभिभावक, टोल सुधार समिति स्थानीय संघ संस्थाहरूलाई क्रियाशिल बनाइनेछ ।
- १.१.७. महिलाको मर्यादालाई अवमूल्यन गर्ने हानिकारक सामाजिक अभ्यास र कुप्रथा विरुद्ध अभियान सञ्चालन गरिनेछ ।
- १.१.८. सबै क्षेत्रको नेतृत्व तहमा महिला प्रतिनिधि अभिवृद्धि गर्न समानुपातिक सहभागिताका लागि नीतिगत व्यवस्था गरिनेछ ।
- १.१.९. लैङ्गिक भूमिकामा रूपान्तरण सम्बन्धी प्रचार प्रसार सामाग्री उत्पादन र वितरण, समुदायमा आधारित संस्था, समूह, परिवार र व्यक्तिलाई सम्मान लगाएतका प्रबर्द्धनात्मक कार्य गरिनेछ । सञ्चार माध्यम बाट नियमित रूपमा लैङ्गिक समानता तथा महिला, किशोरी र बालिका प्रति मर्यादित व्यवहारलाई प्रोत्साहित गर्ने कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुका साथै श्रव्य दृश्य सामाग्रीको उत्पादन तथा प्रसारणको व्यवस्था मिलाइनेछ ।
- १.१.१०. लैङ्गिक समानता र महिला विकासका कार्यक्रम, अभियान वा तालिमहरूमा पुरुषको सहभागिता अनिवार्य का साथै वृद्धि गर्दै लगिनेछ ।

रणनीति १.२ : गाउँपालिकाको वार्षिक, आवधिक योजना, कार्यक्रम तथा बजेटहरूको लैससास दृष्टिकोणबाट तर्जुमा गर्ने ।

कार्यनीति:

- १.२.१. लैससासको दृष्टिकोणबाट महिला, दलित, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू, लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्याक, एकल महिला, सिमान्तकृत तथा पछाडी पारिएका वर्ग र समुदायहरूको आवश्यकताहरू पहिचान गरिनेछ ।
- १.२.२. लैससास दृष्टिकोणबाट विगतका अभ्यास तथा प्रतिफलमा आधारित भई वार्षिक योजना आवधिक योजना, कार्यक्रम तथा बजेटको तर्जुमा गरिनेछ ।
- १.२.३. गाउँपालिकाको वार्षिक, आवधिक तथा कार्यक्रमहरूमा बजेट तर्जुमा गर्दा महिला, दलित, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू, एकल महिला, लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक, सिमान्तकृत तथा पछाडि परेका/पारिएका वर्ग र समुदायका लागि पुँजीगत बजेटमा न्यूनतम प्रतिशत तोकिएको कुरा रणनीतिमानै उल्लेख गरिनेछ ।
- १.२.४. प्राकृतिक विपत र स्वास्थ्य महामारी जस्ता जोखिम अवस्थाहरूमा लक्षित समुदायका लागि आवश्यक पर्ने उद्धार, राहत तथा पुर्नस्थापनाका लागि पालिकामा स्पष्ट नीति तयार गरिनेछ ।
- १.२.५. गाउँपालिकाले लैससास समन्वय समिति, वडा तथा तहसम्म उपसमितिहरूको संरचनाहरू

विकास र विस्तार गरिने छ ।

- १.२.६. गाउँपालिकाको योजना तथा सार्वजनिक सरोकारका विषय वस्तुहरुको जानकारी लैससास अन्तरगतका समुहहरु सम्म पन्थाउन सञ्चारका माध्यमबाट सम्प्रेषण गरिनेछ ।
- १.२.७. गाउँपालिकाको नीति, कानून, योजना, कार्यक्रम, बजेट, आदिको तर्जुमा गर्दा महिला, दलित, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरु, लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक, एकल महिला, सिमान्तकृत तथा पछाडि पारिएका वर्ग र समुदायको अर्थपूर्ण सहभागिता तथा प्रतिनिधित्वमा सुनिश्चित गरिनेछ।
- १.२.८. स्थानीय स्तरको योजना तर्जुमा गर्दा टोलस्तरबाट नै लैससास समुह भित्रका पनि विपन्न वर्गको अर्थपूर्ण सहभागितामा जोड दिइनेछ ।
- १.२.९. सार्वजनिक नीति निर्माण, कार्यन्वयन तथा लाभ बाँडफाँडमा महिला सशक्तिकरणको विषय, बजेट, तथा कार्यक्रम निर्माणमा महिला सहभागिता एवम् लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट विनियोजन र कार्यान्वयन समेतलाई विश्लेषण गर्न लैङ्गिक परिक्षण कार्यको थालनी गरिनेछ ।
- १.२.१०. लैससासको दृष्टिकोणमा आधारित भई वार्षिक योजना, आवधिक योजना, कार्यक्रम तथा बजेटको तर्जुमा गरिनेछ ।

रणनीति १.३. लैससास मूलप्रवाहिकरण गर्न संस्थागत संरचनाहरु विकास र बिस्तार गर्ने ।

कार्यनीति:

- १.३.१. लैससासबारे संविधान, वर्तमान संघीय शासन स्वरूप नीति नियम, ऐन, कानून कार्यविधि आदिमा भएको व्यवस्थाहरुको सबै सरोकारवालाहरु सँग प्रभावकारी समन्वय कायम गरी कार्यान्वयन गर्न सक्रिय संस्थागत संरचना निर्माण गरी गाउँपालिका लगायतका सेवा प्रदायक सरोकारवाला संघसंस्थाहरुलाई लैससास प्रति उत्तरदायी र जवाफदेहि बनाउदै लगिनेछ ।
- १.३.२. विशेष गरी पछाडि परेका वा पारिएका वर्ग, समूहको योजनाबद्ध रुपमा व्यक्तिगत र सामुहिक सचेतिकरण तथा क्षमता अभिवृद्धि गरी पालिकाको समग्र विकास प्रक्रियामा निर्णायक तथा अर्थपूर्ण सहभागिता सुनिश्चित गरी आर्थिक तथा सामाजिक विकास गरिनेछ ।
- १.३.३. लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशिकरण समन्वय समिति वडा स्तरसम्म विकास र विस्तार गरिनेछ ।
- १.३.४. लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशिकरण समन्वय समिति र उपसमितिहरुलाई कार्यभार प्रभावकारिता पूर्वक वहन गर्न क्षमता विकासको व्यवस्था गरिनेछ ।
- १.३.५. विभिन्न माध्यमबाट विभेद तथा हिंसामा परेकाहरुको विशेष संरक्षण गरिनेछ ।
- १.३.६. विपत, महामारी जस्ता जोखिम अवस्थाहरुमा लैससास अन्तरगतका समुहहरुका लागि आवश्यक पर्ने उद्धार, राहत र पुर्नस्थापनाका लागि गाउँपालिकामा स्पष्ट नीति तयार गरिनेछ

नीति २. राज्यको सबै तह, क्षेत्र तथा निकायहरुमा लैङ्गिक उत्तरदायी शासन पद्धति अवलम्बन गर्ने,

रणनीति:

- २.१. गाउँपालिकाको योजना तर्जुमा गर्दा लैससास उत्तरदायी कार्यविधि बनाईनेछ ।
- २.२. लैङ्गिक दृष्टिकोणबाट लैससास अन्तरगतका समुहहरुप्रति जवाफदेहि रहेको कुराको

- सुनिश्चिततागर्न सामाजिक लेखा परिक्षण तथा गुनासो सुन्ने संयन्त्रको सुनिश्चितता गरिनेछ ।
- २.३. कानूनी प्रवन्ध संस्थागत सुधार तथा क्षमता विकासका माध्यमबाट तीन वटै शासकीय तहमा लैङ्गिक उत्तरदायी शासन प्रणालीको विकास गरिनेछ ।
- २.४. राजनैतिक क्षेत्रमा महिलाहरूको सहभागिता वृद्धि र प्रभावकारी बनाउन विशेष जोड दिइनेछ ।

रणनीति २.१. गाउँपालिकाको योजना तर्जुमा गर्दा लैससास उत्तरदायी कार्यविधि बनाउने ।

कार्यनीति:

- २.१.१. पालिकाका, वडा स्तर, तथा समुदाय र टोल स्तरमा गठन गरिने विभिन्न सञ्जाल, समूह तथा लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक, सिमान्तकृत तथा पछाडि परेका समुदायहरूको समानुपातिक सहभागिताको आधारमा प्रतिनिधित्व तथा सहभागिताको सुनिश्चित गरिनेछ ।
- २.१.२. लैससासको दृष्टिकोणबाट महिला, दलित, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू, लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक, एकल महिला, सिमान्तकृत तथा पछाडि पारिएका/पारेका समुदायको आवश्यकताहरूको पहिचान गरिने छ र अवश्यक्तामा आधारित रहेर स्वरोजगार मूलक कार्यक्रम तय गरिनेछ ।
- २.१.३. गाउँपालिकाबाट सञ्चालन हुने कार्यक्रमहरूमा लैससासको अवधारणा अनुसार सहभागिता र लाभमा खण्डित तथ्याङ्क संकलन र नियमित रूपमा अध्यावधिक गरिनेछ ।
- २.१.४. गाउँपालिकाले योजना तथा कार्यक्रमहरूको समिक्षा गर्दा खण्डित सूचना र प्रतिवेदनलाई आधार मान्ने व्यवस्था गरिनेछ ।

रणनीति २.२. लैङ्गिक दृष्टिकोणबाट लक्षित समुदायप्रति जवाफदेहि रहेको कुराको सुनिश्चितता गर्न सामाजिक लेखा परिक्षण तथा गुनासो सुन्ने संयन्त्रको सुनिश्चितता गर्ने ।

कार्यनीति:

- २.२.१. गाउँपालिकाको योजना, कार्यक्रम तथा बजेट तर्जुमा गर्दा वार्षिक रूपमा लैससास उत्तरदायी कार्यविधि बनाई प्रयोग तथा परिक्षण, गरिनेछ ।
- २.२.२. गाउँपालिकाको सूचना तथा जानकारी सम्प्रेषण गर्दा लैससास अन्तरगतका समुहहरूका मातृ भाषामा समेत सम्प्रेषण गरिनेछ ।
- २.२.३. नियमित रूपमा सार्वजनिक सुनुवाई गर्दा लैससास अन्तरगतका समुहहरूको उपस्थितिमा लैससासका सवाललाई उचित सम्बोधन तथा सुनिश्चित गरिनेछ ।
- २.२.४. सार्वजनिक तथा निजी क्षेत्रका कार्यस्थलहरूमा लैङ्गिक समानता आचार संहिता तथा उजुरी एवम् सुनुवाई संयन्त्र निर्माण गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । हरेक सार्वजनिक कार्यलयहरूमा गुनासो सुन्नका लागि गुनासो सुन्ने संयन्त्रको निर्माण गरी प्रभावकारीताका साथ कार्यान्वयन गर्ने कुराको सुनिश्चितता गरिनेछ ।
- २.२.५. लैससास अन्तरगतका समुहहरूमा लैससास सम्बन्धी जनचेतना मूलक कार्यक्रम गर्दै बाल क्लव, यूवा क्लव, किशारी समुह, आमा समुह आदि स्थानीय संगठनहरू सस्थागत गरी विभिन्न प्रकारको सामाजिक तथा साँस्कृतिक हानिकारक मुल्य मान्यता, बाल विवाह, मानव बेचबिखन, जातिय छुवाछुतको प्रथा, महिनावारी सम्बन्धी गलत धारणा, अन्धविश्वास जस्ता समाजलाई

हानी पुऱ्याउने कार्यहरु साथै सरसफाई बारेमा ब्यापक जनचेतनाको कार्य सञ्चालन गरिनेछ, २.२.६. गाउँपालिकाको मूल्याङ्कन प्रविधि र सूचकहरुलाई लैससास उत्तरदायी बनाइनेछ ।

रणनीति २.३. कानूनी प्रबन्ध संस्थागत सुधार तथा क्षमता विकासका माध्यमबाट तीन वटै शासकीय तहमा लैङ्गिक उत्तरदायी शासन प्रणालीको विकास गर्ने ।

कार्यनीति:

- २.३.१. गाउँपालिका, वडा, तथा सामुदाय स्तरमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशी नीति कार्यन्वयन गर्न सम्बन्धित शासकिय तहको क्षमता अभिमवृद्धि कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
- २.३.२. स्थानीय तहमा कानून निर्माण तथा कार्यन्वयनमा संलग्न पदाधिकारी तथा सरोकारवालालाई लैङ्गिक रुपान्तरण र लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट प्रकृया बारे अभिमुखिकरण गरिनेछ ।
- २.३.३. सबै विषय तथा क्षेत्रगत रणनीतिहरुमा लैङ्गिक समानता तथा महिला सशक्तिकरणका विषयलाई समावेश गरी कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ ।
- २.३.४. लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट प्रणालीलाई गाउँपालिकाको सबै शासकिय तहमा संस्थागत गरिनेछ, २.३.५. सार्वजनिक क्षेत्र तथा निजी क्षेत्रमा महिलाका लागि सकारात्मक विभेदको नीति अवलम्बन गर्न र निजी क्षेत्रका सेवा प्रवाहलाई लैससास मैत्री बनाउन प्रोत्साहन गरिनेछ ।
- २.३.६. लैङ्गिक समानता र लैङ्गिक मैत्री व्यवहार सम्बन्धि विषयहरुमा स्कुल तथा समुदायमा खुल्ला छलफल र अन्तरकृत्यामा पुरुष, जेष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, सामाजिक अभियन्ता, महिला, किशोरी एवम् लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्याक पैरविकर्ताको परिचालन गरिनेछ ।

नीति ३. महिलाको आर्थिक, राजनैतिक र सामाजिक सशक्तिकरण गर्ने ।

रणनीति:

- ३.१. लैङ्गिकतामा आधारित श्रम विभाजनको परम्परालाई परिवर्तन गरी श्रम बजारमा महिलाको सहभागिता वृद्धि गर्दै अर्थतन्त्रमा महिलाको योगदानको मूल्याङ्कन गर्ने ।
- ३.२. स्वरोजगार, रोजगारी र उद्यमशीलताको एकीकृत कार्यक्रमका अर्थपूर्ण माध्यमबाट महिलाको आर्थिक सशक्तिकरण गर्ने ।
- ३.३. स्रोत साधनमाथि महिलाको समान पहुँच, नियन्त्रण र निर्णायक प्रक्रियामा अर्थपूर्ण सहभागिता हुन सक्ने गरी आर्थिक सशक्तिकरणको माध्यमबाट महिलालाई आत्मनिर्भर बनाउने ।

रणनीति: ३.१. लैङ्गिकतामा आधारित श्रम विभाजनको परम्परालाई परिवर्तन गरी श्रम बजारमा महिलाको सहभागिता वृद्धि गर्दै अर्थतन्त्रमा महिलाको योगदानको मूल्याङ्कन गर्ने ।

कार्यनीति:

- ३.१.१. घरेलु कामकाज, हेरचाह कार्य र अभिभावकिय भूमिकामा महिला र पुरुषको समान भूमिकालाई प्रवर्द्धन गर्न कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । घरेलु कामकाज र हेरचाह कार्यको आर्थिक पक्षको मूल्याङ्कन गरी अर्थतन्त्रमा पुऱ्याएको योगदानको गणना गरिनेछ ।
- ३.१.२. महिलाको पारिवारिक एवम् औपचारिक क्षेत्रमा रोजगारी उन्मुख गराउन घरेलु तथा हेरचाह जन्य कार्यको बोझ घटाउन प्रविधीको प्रयोग गर्न प्रोत्साहान मूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।

- ३.१.३. महिलाको पारिवारिक एवम् व्यवसाहिक जीवन बीचको सन्तुलन कायम गर्ने गरी पारिवारिक काममा पुरुषको भूमिका बढाउन प्रोत्साहान गर्ने कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
- ३.१.४. प्राविधिक शिक्षामा, पेसा तथा रोजगारीमा रहेको लैङ्गिक अन्तर घटाउन विशेष अभियान सञ्चालन गरिनेछ ।
- ३.१.५. श्रम प्रतिको सम्मान गर्ने परिपाटी बसाउन विद्यालय शिक्षा एवम् सञ्चार माध्यममा चेतनामूलक सूचना प्रवाह एवम् सामाजिक अभियान आदि कार्यक्रमलाई प्रोत्साहान गरिनेछ ।
- ३.१.६. महिला तथा किशोरीहरुको लागि प्रजनन् स्वास्थ्य तथा महिनावारी सम्बन्धी चेतनामूलक कार्यक्रम तथा तालिमहरु सञ्चालन गरिनेछ ।
- ३.१.७. वडा स्तरमा महिलाहरुलाई सहकारी, उद्घोषण तथा भाषण कलाको तालिम दिइनेछ ।
- ३.१.८. स्थानीय उत्पादनलाई महिला उद्यमसँग जोडि क्षमता विकासको तालिम दिइनेछ ।

रणनीति ३.२. स्वरोजगार, रोजगारी र उद्यमशीलताको एकीकृत कार्यक्रमका अर्थपूर्ण माध्यमबाट महिलाको आर्थिक सशक्तिकरण गर्ने ।

कार्यनीति:

- ३.२.१. व्यवसाहिक कृषि, बजार व्यवस्थापन तथा कृषिमा आधारित उद्यम एवम् सीप विकास तथा उद्योगसँग सम्बन्धित सीप विकास कार्यक्रम सञ्चालन गरी महिलाको आर्थिक क्रियाकलापमा वृद्धि गरिनेछ ।
- ३.२.२. कृषि, पशुपालन, सहकारी, खानेपानी उपभोक्ता समिति लगाएतका कार्यक्रममा स्थानीय तह मार्फत महिलाको आर्थिक क्रियाकलापमा पहुँच, अवसर, र लाभ सुनिश्चित गरिनेछ ।
- ३.२.३. सार्वजनिक, निजी, साभेदारीमा सञ्चालन गरिने परियाजनामा महिला प्रबन्धित लगानीलाई विशेष सहूलियत साथ समावेश गरिनेछ ।
- ३.२.४. व्यापार व्यवसाय एवम् उद्योग गर्न आवश्यक जानकारी तथा सूचना प्रदान गर्न एवम् अनुदान, छुट सुविधा प्राप्त गर्न समन्वय र सहजिकरण गरिनेछ ।
- ३.२.५. विपन्न तथा सीमान्तकृत महिलाका लागि विशेष संरक्षणात्मक एवम् जीविकोपार्जन सुधारका कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
- ३.२.६. महिला उद्यमीद्वारा उत्पादित वस्तुको सङ्कलन भण्डारण र गुणस्तर परिक्षणको व्यवस्था मिलाउनुका साथै एक स्थानीय तहमा एक बिक्री केन्द्रको व्यवस्था गरी उत्पादनको एकीकृत बजारीकरणमा जोड दिइनेछ ।
- ३.२.७. महिलाको निर्णय प्रक्रियामा अर्थपूर्ण सहभागिता वृद्धि गर्न र महिलाको नाममा सम्पत्ति राख्ने प्रक्रियालाई थप सरलीकृत गरिनेछ ।
- ३.२.८. महिलाहरुलाई प्रर्यटन व्यवसाय सम्बन्धी आतिथ्य सत्कार, अङ्ग्रेजी भाषा, वेटर आदि तालिमहरुको व्यवस्था गरिनेछ ।

रणनीति ३.३. स्रोत साधनमाथि महिलाको समान पहुँच, नियन्त्रण र निर्णायक प्रक्रियामा अर्थपूर्ण सहभागिता हुन सक्ने गरी आर्थिक सशक्तिकरणको माध्यमबाट महिलालाई आत्मनिर्भर बनाउने ।

कार्यनीति:

- ३.३.१. स्वदेशी पूँजी बजार, व्यवसाय र गैर कृषि क्षेत्रको रोजगारीको साथै सम्पूर्ण आर्थिक क्षेत्रमा महिला सहभागिता अभिवृद्धि गरिनेछ ।
- ३.३.२. महिला समूह सँग जम्मा भएका पूँजीलाई उचित व्यवस्थापन गर्न सहजिकरण गरिनेछ ।
- ३.३.३. महिला उद्यमशीलता प्रशिक्षण केन्द्र स्थापना गरी एकिकृत कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
- ३.३.४. महिलाद्वारा प्रवर्द्धित उद्योग व्यवसाय दर्ता, विद्युत महसुल, ऋण र बीमामा छुट सुविधा तथा सहूलियत प्रदान गर्न व्यवस्था गरिनेछ ।
- ३.३.५. महिलाको आर्थिक क्रियाकलापमा व्यावसायिक र सामाजिक जोखिम न्यूनीकरण गर्न सूचना प्रवाहको सहज व्यवस्था मिलाइनेछ ।
- ३.३.६. महिलालाई उद्यमशीलताको विषयमा जानकारी र आवश्यक प्रविधिक सहयोग उपलब्ध गराउन प्रत्येक स्थानीय स्तरमा महिला उद्यमशीलता सहजीकरण केन्द्रको स्थापना गरी सञ्चालन गरिनेछ ।
- ३.३.७. कार्यस्थलमा स्तनपान कक्ष र दिवा शिशु स्याहार केन्द्रको व्यवस्था गरिनेछ ।
- ३.३.८. उद्यमशीलताको माध्यमबाट पिछडिएका तथा विपन्न महिलाको आर्थिक सशक्तिकरणको लागि जीविकोपार्जन सुधार कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
- ३.३.९. पूर्ण संस्थागत सुत्केरी सुनौलो एक हजार दिन तथा सुरक्षित मातृत्व र प्रजनन स्वास्थ्य अधिकार लाई थप सुनिश्चित गर्न कार्यक्रमहरु सञ्चालन तथा प्रवर्द्धन गर्दै लगिनेछ ।
- ३.३.१०. महिला विकास कार्यक्रमलाई परिमार्जन गरी विगतका असल अभ्यास र उपलब्धीलाई स्थानीय तहमा संस्थागत गर्दै महिला समूहद्वारा प्रवर्द्धित महिला सहकारी संस्थालाई उत्पादनमूलक व्यवसाय तथा स्वरोजगारको क्षेत्रमा परिचालन गरिनेछ ।
- ३.३.११. सबै स्थानीय तह, संरचना तथा विकास प्रक्रियाका प्रत्येक चरणमा क्रमश महिलाको सहभागिता वृद्धि गर्दै ५० प्रतिशत हुने व्यवस्था गरिनेछ ।
- ३.३.१२. नीति निर्माण तहमा महिलाको सहभागिता वृद्धि गरी कार्यक्रम कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन लगायत लाभ तथा प्रतिफलमा महिलाको सारभूत सहभागिता सुनिश्चित गरी असल अभ्यासको अनुकरण गरिनेछ ।

नीति ४, लैससास नीति प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नका लागि विभिन्न सेवा प्रदायक, सरोकारवाला, अधिकारवादी संघसंस्थाहरुको लैससास सम्वन्धमा क्षमता अविबृद्धि गर्न ।

रणनीति:

- ४.१ गाउँपालिकामा लैससास सम्वन्धी क्षमता अभिवृद्धिको कार्यविधि तर्जुमा गरिर्न
- ४.२. गाउँपालिकाको समिति तथा वडागत संरचनाहरुमा कार्यजिम्मेवारीमा क्षमता विकासको ढ यवस्थाको उल्लेख गरिर्न ।
- ४.३ सरोकारवाला र अधिकारवादि संघसंस्थाहरुको क्षमता अभिवृद्धि गरी समन्वय र सहकार्य गर्ने ।

रणनीति ४.१ गाउँपालिकामा लैससास सम्वन्धी क्षमता अभिवृद्धिको कार्यविधि तर्जुमा गर्ने ।

कार्यनीति:

- ४.१.१. गाउँपालिकाको सेवा प्रदायकहरु, सरोकारवाला, अधिकावादी संघसंस्थाहरुको लैससास

सम्बन्धमा क्षमताको पहिचान गरी क्षमता अभिवृद्धि कार्ययोजना तर्जुमा गरी आवश्यक क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।

४.१.२. क्षमता विकासका तालिमहरु आर्थिक वर्षको सुरुवातमानै उपलब्ध गराइनेछ ।

४.१.३. गाउँपालिका स्तरमा लैससास सम्बन्धी मास्टर प्रशिक्षकहरु उत्पादन गर्ने र सोको परिचालन गरिनेछ ।

४.१.४. गाउँपालिका अर्न्तगत योजना तर्जुमा प्रकृत्यामा संलग्न कर्मचारी र संस्थाहरुलाई लैससासका समस्या र चुनौतिहरुको अवलवन गरी समस्या समाधान गर्न विभिन्न उपायहरु साथै लैससास उत्तरदायी योजना तथा बजेटको विधिहरु बारेमा क्षमता अविबृद्धि गर्दै लगिनेछ ।

४.१.५. गाउँपालिकाबाट सञ्चालन हुने सबै तालिम, अन्तरक्रिया वा गोष्ठीहरुमा अनिवार्यरुपमा लैससासका विषयहरु समेट्ने साथै पालिकाको मानव संशाधन तथा क्षमता विकास शाखा मार्फत कुनैपनि कार्यक्रममा लैससास प्रवर्द्धनकालागि समेट्नु पर्ने विषय तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।

रणनीति: ४.२ गाउँपालिकाको समिति तथा वडागत संरचनाहरुमा कार्यजिम्मेवारीमा क्षमता विकासको व्यवस्थाको उल्लेख गर्ने ।

कार्यनीति:

४.२.१. लैङ्गिक हिंसा, घरेलु हिंसा, अन्धविश्वास, छुवाछुत, कुरीति लगायतका परम्परागत हानिकारक मुल्य, मान्यता र व्यवहारका विषयमा सम्बन्धित समुदाय, जनप्रतिनिधि र स्थानिय संघ सस्था लाई अभिमुखिकरण गरिनेछ ।

४.२.३. स्थानीय स्तरमा लैससासको क्षेत्रमा काम गर्ने समुह, सस्था तथा व्यक्ति लाई असल कामको प्रवर्द्धन गर्न वार्षिक रुपमा प्रोत्साहन गरिनेछ ।

४.२.४. लैङ्गिक हिंसा विरुद्धमा विद्यमान कानूनमा भएका व्यवस्थाहरु बारे प्रचार प्रसार तथा कानूनी सचेतना तालिम उपलब्ध गराइनेछ ।

४.२.५. विभिन्न सञ्चारका माध्यमबाट लैङ्गिक हिंसा विरुद्ध, लैससास शिक्षा तथा कानूनी सचेतनामुलक सन्देश तथा कार्यक्रमहरु सञ्चालन तथा प्रशारण गरिनेछ ।

४.२.६. अन्तरपालिका तह तथा अन्तर वडास्तरमा लैससास सम्बन्धी भएका असल अभ्यासहरु तथा सिकाईहरु आदान प्रदान गरिनेछ ।

४.२.७. गाउँपालिकामा रहेका माध्यमिक विद्यालयका शिक्षकहरुलाई लैससासको अवधाणाका बारेमा अभिमुखिकरण गरिनेछ साथै बाल शिक्षा वा आधारभूत विद्यालयका शिक्षकहरुलाई मोन्टेश्वरी शिक्षक तालिमको व्यवस्था गरिनेछ ।

४.२.८. समुदाय स्तरमानै बालक्लबको गठन गरी क्षमता अभिवृद्धि तालिम, बाल अधिकार, बाल यौन, दुर्व्यवहार, हिंसा तथा बाल दुर्व्यसन सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिनेछ ।

४.२.९. विद्यालयहरुमा समय समयमा विद्यार्थिहरुको स्वास्थ्य परिक्षण, खेलकुद तथा अतिरिक्त कृयाकलापहरु संचालन गरिनेछ ।

४.२.१०. वार्षिक रुपमा पालिकाले लैससास प्रवर्द्धन गर्ने खालका शिक्षा, सूचना र सञ्चारका

सामाग्रीहरु प्रसारण तथा प्रकाशन गरिनेछ ।
रणनीति ४.३ सरोकारवाला र अधिकारवादी संघसस्थाहरुको क्षमता अभिवृद्धि गरी समन्वय र सहकार्य गर्ने । कार्यनीति: ४.३.१. लैससासका सवाललाई न्यायिक समितिमा प्रमुख प्राथमिकताका साथ सुनुवाई गरिनेछ । ४.३.२. विशेष गरेर महिला, अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा आर्थिक रुपमा विपन्न समुदायका लागि सिपमूलक, आयमूलक, उच्चमशीलता जस्ता आर्थिक उपार्जन र जीवन उपयोगी कार्यक्रमहरुको सञ्चालन गरिनेछ । ४.३.३. लिङ्गमा आधारित हिंसा र भेदभावपूर्ण व्यवहार विरुद्ध हरेक क्रियाकलाप तथा कार्यक्रमहरुमा किशोर तथा पुरुषहरुका अनिवार्य अर्थपूर्ण सहभागिता गराइनेछ ।
नीति ५, लक्षित समुदायको योजनाबद्ध रुपमा व्यक्तिगत तथा सामुहिक क्षमताको विकास गर्दै विकास प्रक्रियामा अर्थपूर्ण सहभागिताको सुनिश्चित गरी आर्थिक, सामाजिक, राजनैतिक र सार्वजनिक जिवनमा सशक्तिकरण गर्ने ।
रणनीति: ५.१. लैङ्गिक दृष्टिकोणबाट लैससास अन्तरगतका समुहहरुको प्रत्यक्ष रोजगारी वृद्धि हुने किसिमको कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने । ५.२. लैससास अन्तरगतका समुहहरुलाई स्थानीय स्रोत तथा साधनको लाभको र उपयोगमा पहुँच र नियन्त्रणको सुनिश्चित गर्ने ।
रणनीति: ५.१. लैङ्गिक दृष्टिकोणबाट लैससास अन्तरगतका समुहहरुको प्रत्यक्ष रोजगारी वृद्धि हुने किसिमको कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने । कार्यनीति: ५.१.१. स्थानीय उत्पादनलाई आर्थिक विकास सँग जोडेर प्रवन्धन गर्न आवश्यक औजार तथा मेशिनहरु उपलब्ध गराइनेछ । ५.१.२. लैससास अन्तरगतका समुहहरुलाई व्यक्तिगत तथा सामुहिक रुपमा सिपमूलक तालिम उपलब्ध गराई स्थानीय स्रोत, साधन, र सिपको उचित व्यवस्था गरिनेछ । ५.१.३. सामुहिक रुपमा घरबास पर्यटन व्यवसायलाई सञ्चालन गर्न विशेष प्राथमिकता दिइनेछ । ५.१.४. स्थानीय उत्पादनलाई पर्यटनसँग जोडी लैससास अन्तरगतका समुहहरुको आर्थिक सुधारमा जोड दिइनेछ ।
रणनीति :५.२ लैससास अन्तरगतका समुहहरुको स्थानीय स्रोत तथा साधनको लाभको र उपयोगमा पहुँच र नियन्त्रणको सुनिश्चित गर्ने । कार्यनीति: ५.२.१. वडास्तर वा समुदाय स्तरमा एक काशेली घरको स्थापना गरी स्थानीय उत्पादनलाई पर्यटन व्यवसाय सँग जोडि आर्थिक विकासमा जोड दिँइने कार्यलाई निरन्तरता दिइनेछ। ५.२.३. स्थानीय स्रोत, साधन तथा उत्पादनको लागि बजार, प्रशोधन केन्द्र र भण्डारणको व्यवस्था

गरिनेछ ।

- ५.२.४. स्थानीय स्रोत,साधन र उत्पादन तथा उपभोगमा दिगो विकासको लागि वातावरण मैत्री विकासका योजना सम्बन्धी सस्थागत रुपमा सचेतिकरण अभियान सञ्चालन गरिनेछ ।
- ५.२.५. जेष्ठ नागरिक, अपांगता भएका व्यक्ति, महिला, बालबालिका तथा समग्र लैससास अन्तरगत पर्ने समूहहरुको सरोकारवाला जनप्रतिनिधी सँग अन्तरकृया कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ र उनीहरुको समस्या र आवश्यकता लाई ध्यानमा राखि मानव विकास तथा भौतिक पुर्वाधारको विकास गरिनेछ ।
- ५.२.६. लैससास मैत्री अवधारणामा आधारित एक बस्ती एक बाजे बज्यै तातो गृह स्थापना गरिनेछ ।
- ५.२.७. महिला र बालबालिकाहरुलाई महिला अधिकार, बाल अधिकार, चेलिबेटी बेचबिखन, बाल दुर्व्यसन जस्ता गम्भिर विषयहरुको बारेमा चेतनामूलक कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिनेछ ।
- ५.२.८. गाउँपालिकामा विशेष गरी बालबालिका, जेष्ठ नागरिक, अशक्त तथा अपांगता भएका व्यक्तिहरुको क्षमता अभिवृद्धि र आय आर्जन तथा रोजगारी वृद्धि गर्नुको साथै सामाजिक संक्षण तथा सुरक्षा प्रदान गरिनेछ ।
- ५.२.९. कृषि, सहकारी, पर्यटन आदिको समुचित विकास एवं प्रवर्द्धन गरी गाउँपालिकाबासीको लागि स्वरोजगारको व्यवस्था गरिनेछ ।
- ५.२.१०. गाउँपालिकाबाट सञ्चालित कार्यक्रम वा प्रवाह हुने सेवा, सुविधा र कार्यक्रमको निरन्तर अनुगमन तथा सुपरिवेक्षणकालागि लैससास अन्तरगतका समूहहरुको सहभागितामा प्राथमिकिकरणमा रहेको क्षेत्रमा अल्पकालिन तथा दिर्घकालिन रुपमा हासिल गर्न सक्ने गरी सुचाङ्कहरुको सूची तयार गरिनेछ ।
- ५.२.११. गाउँपालिकास्तर, वडास्तर, तथा समुदायस्तरमा गठन गरिने विभिन्न सञ्जाल, समूह तथा समितिहरुमा महिला, दलित, अपांगता भएका व्यक्ति, लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्याक, सिमान्तकृत तथा पछाडि पारिएका वर्ग र समुदायको लैससासको आधारमा आर्थिक, सामाजिक, राजनैतिक र सार्वजनिक जीवनमा सशक्तिकरण गरी समानुपातिक सहभागिताको आधारमा प्रतिनिधित्व तथा अर्थपूर्ण सहभागिताको सुनिश्चित गरिनेछ ।

परिच्छेद-चार

रणनीति कार्यान्वयनमा आउन सक्ने संभावित जोखिम तथा न्युनिकरणका उपायहरू

१३. रणनीति कार्यान्वयनमा आउन सक्ने संभावित जोखिम

उल्लेखित नीति, रणनीति र कार्यनीतिहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयनको क्रममा आउन सक्ने सम्भाव्य जोखिम तथा चुनौती र जोखिमको निराकरणका लागि देहाय बमोजिमका उपायहरूको अबलम्बन गरिनेछ ।

क्र.स	संभावित जोखिम	जोखिम न्युनिकरणका उपायहरू
१	लैससासको विषय बारेमा समान बुझाईको अभाव हुनु तथा स्थानीय तहको प्राथमितामा नपर्नु ।	लैससासको बुझाइमा एकरूपता ल्याउन सहभागितामूलक छलफल गरिनेछ । लैससासलाई प्राथमितामा राख्ने नीतिगत व्यवस्था गरिनेछ ।
२	नीति कार्यान्वयन गर्ने जिम्मेवार निकाय तथा सरोकारवाला बिच समन्वय नहुनु ।	सरोकारवाला बिचमा नियमित साभा बैठक राख्ने तथा गाउँपालिका स्तरमा उपलब्ध संजालहरूको उपयुक्त प्रयोग गरी लैससास अन्तरगतका समुहहरूका व्यक्तिहरूलाई कसरी लाभान्वित गर्न सकिन्छ भन्ने बारेमा नियमित छलफल गर्ने ।
३	खण्डित तथा सूचांकहरूको आधारमा योजना कार्यक्रमहरू तयार हुन नसक्नु ।	लैससास अन्तरगतका समुहहरूको पहिचान गर्न, सूचक निर्धारण गर्ने र लैससासको खण्डित तथा सूचांकहरूको आधारमा कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गरिनेछ ।
४	आर्थिक स्रोतको अभाव हुनु ।	स्थानीय तहको एकमुष्ट बजेटबाट लैससास अन्तरगतका समुदायकोलागि निश्चित न्यूनतम प्रतिशत बजेट तोकेरै योजना तथा कार्यक्रम तयार गर्ने र प्रत्येक आगामी आर्थिक वर्षको बजेट गत वर्षको तुलनामा बजेट बढाउदै लैजाने ।
५	भेदभाव जन्य प्रचलन तथा व्यवहारहरू	विद्यमान सबै प्रकारका भेदभावजन्य प्रचलन, व्यवहार र कुरितीहरूको अन्त्यका लागि आवश्यक कानूनहरूको तर्जुमा र भइरहेको कानूनहरूको पुनरावलोकन गरिनेछ । चेतनामूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ । कुनै पनि प्रकारको हिंसा, विभेद, शोषण, बेवास्ता र हानिकारक अभ्यासहरूमा गाउँपालिकाको सून्य सहनशिलताको नीति लिइनेछ

१४. लैससास रणनीतिका अपेक्षित उपलब्धिहरु :

१. गाउँपालिकाको नीति, कानून व्यवस्था तथा मापदण्डहरु लैससास उत्तरदायी भएको हुनेछ ।
२. लैससास अन्तर्गतका समुदायहरु सशक्तिकरण भई अधिकारको दावी गर्न सक्ने अवस्थामा पुगेका हुनेछन् ।
३. गाउँपालिकाको निर्णय प्रक्रियामा लैससास अन्तर्गतका समुदायहरुको पहुँचमा वृद्धि भएको हुनेछ।
४. सेवा प्रदायक, सरोकारवाला, अधिकारवादी सघंसंस्थाहरुको लैससास सम्बन्धमा क्षमता अभिवृद्धी भई समान बुझाई र कार्य शैली भएको गाउँपालिका हुनेछ ।
५. योजना तर्जुमा प्रक्रियामा लैससास अन्तर्गतका समुदायहरुको अर्थपूर्ण सहभागिता सुनिश्चित भएको हुनेछ ।
६. योजना तजुमा, कार्यान्वयन र अनुगमन तथा मुल्याङ्कन प्रक्रिया लैससास मैत्री हुनेछ ।
७. गाउँपालिकाको योजना तर्जुमा प्रक्रियामा लैससास अन्तर्गतका समुहहरुका अर्थपूर्ण सहभागिता गराई पछाडि परेका समुदायको सार्वजनिक स्रोत, साधन र लाभको उपयोगमा पहुँच र नियन्त्रण भई समतामूलक समाजको श्रृजना तर्फ अग्रसर भएको हुनेछ ।
८. आधारभूत र खण्डित तथ्याङ्क तयार भई सोहि अनुसार लैससासका कार्ययोजनाहरु कार्यान्वयन हुनेछ ।
९. नेपाल सरकारले गरेको दिगो विकासको लक्ष्य प्राप्त गर्न र राष्ट्रिय तथा लैससास सम्बन्धमा गरिएका अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवद्धता, संघीय र प्रदेश सरकारले गरेका प्रतिवद्धता अनुरूपको दायित्व पुरा भएको गाउँपालिका हुने छ ।

परिच्छेद-पाँच

लैससास रणनीतिको कार्यान्वयनको व्यवस्था

१५. लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीतिको कार्यान्वयन समिति

लैससास रणनीतिमा उल्लेख भएका प्रावधानलाई घरपभोड गाउँपालिकामा कार्यान्वयन तथा अनुगमन गर्ने, संघ तथा प्रदेश सरकारले दिशा निर्देश गरेका नीति तथा निर्देशनलाई कार्यान्वयन गर्न र लैससासका सवालहरूलाई पालिकामा प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न देहाय बमोजिमको समितिहरूको व्यवस्था रहने छ ।

१५.१. गाउँपालिका स्तरमा लैससास समन्वय समिति

(क) अध्यक्ष	संयोजक
(ख) उपाध्यक्ष	सदस्य
(ग) प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	सदस्य
(घ) संयोजक, सामाजिक विकास समिति	सदस्य
(ङ) कार्यपालिका सदस्यहरूबाट संयोजकले तोकेको (महिला, दलित, जनजाति मध्यबाट)	दुई जना सदस्य
(च) सामुदायिक संघ सस्था मध्येबाट संयोजकले तोकेको (दलित, जनजाति, अल्पसंख्यक र कम्तीमा दुई महिला सहित)	पाँच जना सदस्य
(छ) प्रमुख, सामाजिक विकास शाखा	सदस्य सचिव
(समितिमा ७ देखि १३ जना सम्म राख्न सकिनेछ ।	

१५.२. लैससास समन्वय समितिको काम कर्तव्य र अधिकार

- (क) लैससास नीतिलाई प्रभावकारीरूपमा कार्यान्वयन गर्न नेतृत्वदायी भूमिका निर्वाह गर्न र अन्य निकाय तथा सरोकारवालासँग प्रभावकारी समन्वय र सहकार्य गर्ने ।
- (ख) योजना तर्जुमा गर्दा लैससास उत्तरदायी बनाउन आवश्यक प्राविधिक सहयोग गर्ने ।
- (ग) पालिकामा निर्माण हुने सबै प्रकारका ऐन, कानून, कार्यविधि, निर्देशिका, आवधिक योजना, रणनीतिक योजना, पार्श्वचित्र लगाएत प्रकाशित हुने अन्य सबै लिखित दस्तावेजहरूमा लैससासको विषयवस्तु समावेश गरी मूलप्रवाहीकरण गर्न आवश्यक प्राविधिक सहयोग गर्ने ।
- (घ) लैससास नीति तथा रणनीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयन भए नभएको अनुगमन गर्ने।
- (ङ) गाउँपालिका भित्रका महिला, बालबालिका, युवा, जेष्ठ नागरिक, अपाङ्गता, आदिवासी जनजाति मधेशी, मुस्लिम, तथा अन्य आर्थिक, भौगोलिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक दृष्टिले पिछडिएका समुदायको खण्डीकृत तथ्याङ्क संकलन एवम् विश्लेषण गर्ने ।

- (च) संघ तथा प्रदेश सरकारबाट भएका रणनीति, नीति, योजना तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्न सहयोग गर्ने गराउने ।
- (छ) लैससास रणनीतिअनुरूप लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरण कार्यविधि तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने गराउने ।
- (ज) सार्वजनिक सुनुवाई, सामाजिक लेखाजोखा र लैससास लेखाजोखा गर्न नेतृत्वदायी भूमिका निभाउने ।
- (झ) लैससास सम्वन्धी क्षमता अभिवृद्धि योजना तयार गरी लैससास क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने गराउने ।
- (ञ) योजना तथा कार्यक्रमहरूको तर्जुमा गर्दा लैससास अन्तरगतका समुहहरूको अर्थपूर्ण सहभागिता गराउन र कार्यक्रमलाई समावेशी र लैससास मैत्री बनाउन नेतृत्वदायी भूमिका निभाउने ।
- (ट) समाजिक समावेशीकरण रणनीति कार्यान्वयन गर्ने क्रममा आउन सक्ने सम्भावित जोखिमहरूको समाधान गर्न आवश्यक व्यवस्था गर्ने ।
- (ठ) यी माथि उल्लेखित कार्यहरू गर्न कार्ययोजना बनाई कार्यान्वयन गर्ने गराउने ।

१५.३. लैससास समन्वय उप(समिति (वडा स्तरमा)

(क) वडा अध्यक्ष	संयोजक
(ख) वडा सदस्यहरू (महिला, दलित महिला सहित)	३ जना सदस्य
(ग) वडा सचिव	सदस्य सचिव
(घ) अतिथि संघसस्थाबाट आवश्यकता अनुसार	२ जना
(ङ) महिला, बालबालिका तथा जेष्ठ नागरिक विषय हेर्ने अधिकृत वा कर्मचारी	१ जना

१५.४. लैससास समन्वय उप समितिको काम कर्तव्य र अधिकार

- (क) पालिकाको लैससास समन्वय समितिले गरेका कार्यहरू (ऐन, कानून, नीति, आवाधिक योजना, पार्श्वचित्र र अरु प्रकारिशत हुने सबै प्रकारका दस्तावेजहरू) समुदाय तथा नागरिक समाजसँग छलफल गरी लैससासको विषयवस्तुको समावेश गरी मुल प्रवाहिकरण गर्न सहयोग गर्ने ।
- (ख) वडास्तरको खण्डित तथ्यांकको व्यवस्था गर्न र समयानुकूल अद्यावधिक गर्न प्राविधिक सहयोग गर्ने ।

- (ग) गाउँपालिकाको योजना तथा बजेट तर्जुमा प्रकृत्यामा समुदायका विपन्न वर्ग तथा लक्षित समुदायहरूलाई सहभागि गराउन नागरिक समाजसँग समन्वय र सहकार्य गर्ने ।
- (घ) वडास्तरमा योजना कार्यान्वयनमा प्रभावकारिता ल्याई महिला र विपन्न वर्गहरूको सूचना, श्रोत र साधनमा पहुँच बढाई फाइदाको समानुपातिक वितरणमा सुनिश्चितता गर्न नेतृत्वदायी भूमिका निभाइने ।
- (ङ) वडा भित्रका महिला, बालबालिका लगाएत वन्चितीकरणमा परेका सामुदायको खण्डित तथा अडक संकलन एवं विश्लेषण गर्ने र समस्याको पहिचान गर्न सहयोगको साथै सो समस्या समाधानका लागि योजनाको माग गर्न वकालत पनि गर्ने ।
- (च) वडा कार्यलयको कार्यक्षेत्र भित्र लैङ्गिक हिंसा तथा घरेलु हिंसा र दुर्ब्यवहार सम्बन्धी विषयमा प्राप्त गुनासाहरु लैससास नीति समन्वय, सहजीकरण, कार्यान्वयन, सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन समितिलाई जानकारी गराउन आवश्यक समन्वय गर्ने ।
- (छ) लैङ्गिक हिंसा तथा घरेलु हिंसा र दुर्ब्यवहार सम्बन्धी विषयमा गुनासोहरुको संकलन, दर्ता तथा व्यवस्थापन सम्यन्त्रको बारेमा जानकारी दिने र सचेत गराउने ।
- (ज) नीति कार्यान्वयन गर्ने क्रममा आउन सक्ने सम्भावित जोखिमहरुको समाधान गर्न अवश्यक व्यवस्था गर्ने ।
- (झ) लैङ्गिक तथा सामाजिक समोशीकरण नीति अनुरूप लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरण कार्यविधि तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने गराउने ।
- (ञ) आवधिक, वार्षिक, योजना तर्जुमा कार्यान्वयन बजेट बाँडफाट खर्चको लेखाजोखा, अनुगमन तथा मूल्यांकन प्रणाली सामाजिक समावेशीकरणमैत्री भए नभएको विश्लेषण गर्ने र सामाजिक समोवेशीकरण उत्तरदायी बनाउन नियमितरूपमा सम्बन्धित गाउँपालिकालाई सुझाव दिने ।
- (ट) लैससास सम्बन्धी क्षमता अभिवृद्धि योजना तयार गरी लैससास क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम संचालन गर्ने र गराउने ।
- (ठ) लैससास मूलप्रभाहीकरण र यस नीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि सरोकारवाला र अधिकारमुखी संघ संस्थाहरु सँग समन्वय र सहकार्य गर्ने र गराउने ।
- (ड) माथि उल्लेखित कार्यहरु गर्न कार्य योजना बनाई कार्यान्वयन गर्ने गराउने ।

यी माथि उल्लेखित कार्यहरु बजेट सहित योजना बनाई कार्यान्वयन गर्ने र गराउने गाउँपालिका स्तरिय समितिको बैठक सामान्यतया प्रत्येक चौमासिकरूपमा बस्ने छ । वडास्तरिय समितिको बैठक प्रत्येक ६ महिनाको एक पटक बस्ने छ । आवश्यकता अनुसार समितिको बैठक जुनसुकैबेला पनि बस्न सक्ने छ ।

१६. नीतिको पुनरावलोकन तथा सुधार

यस नीतिको कार्यान्वयनको प्रभावकारिता, उपयुक्तता र उपादेयताको मुल्याङ्कन गरी पाँच/पाँच वर्षमा नीतिमा समसामयिक पुनरावलोकन तथा परिमार्जन एवं सुधार गर्दै लगिने ।

१७. खारेजी तथा बचाउ

यस रणनीतिमा उल्लेखित कुराहरु प्रचलित कानूनसँग बाभिएमा बाभिएको हद सम्म सम्बन्धित कानून बमोजिम नै हुनेछ ।

घरपभोड गाउँपालिकाको लैससास मूलप्रवाहिकरण कार्ययोजना

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय तथा सरोकारवालाहरु	आर्थिक स्रोतको परिचालन	समय सीमा
१	गाउँपालिकाको आवधिक योजना, पार्श्वचित्र र अन्य नीति तथा कार्यविधिहरु बनाउने प्रकृत्यालाई लैससास सम्बेदनशील र उत्तरदायी बनाउने ।	घरपभोड गाउँपालिका	विषय विज्ञहरु	घरपभोड गाउँपालिका	नीति स्वीकृत भएको ४ महिना भित्र
२.	पालिकाको लैससासको खण्डिकृत तथ्याङ्क तयार गर्ने यसलाई नियमित अद्यावधिक गर्ने ।	महिला, बालबालिका तथा सामाजिक विकास शाखा, लैससास सम्पर्क व्यक्ति	विषय विज्ञहरु, लैससास क्षेत्रमा काम गर्ने संघ संस्थाहरु	घरपभोड गाउँपालिका	नीति स्वीकृत भएको २ महिना भित्र
३.	लैससासको विषयलाई अगुवाई गर्ने र सम्पर्क	महिला तथा बालबालिका शाखा, सामाजिक	विषय विज्ञहरु	घरपभोड गाउँपालिका तथा संघ, प्रदेश,	नीति स्वीकृत भएको १

	व्यक्तिको रूपमा काम गर्न लैससासका श्रोत व्यक्तिहरु विकास गर्दै जाने ।	शाखा, तथा योजना शाखा,		राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संघ सस्थाहरु	महिना भित्र कर्मचारी तोक्ने र विशेषज्ञताको विकास गर्ने
४.	पालिकाका सबै वडासँग नियमित समन्वय र सहकार्य गर्ने, नीतिको प्रभावकारिता बारे त्रैमासिक रूपमा समिक्षा गर्ने र आवश्यक देखिएको सुधार नियमित गर्ने	सामाजिक विकास शाखा, तथा योजना शाखा, घरपभोड गाउँपालिका	मानव अधिकार तथा सामाजिक न्यायको क्षेत्रमा कार्यरत संघ संस्था तथा विषय विज्ञहरु	संघ प्रदेश र स्थानीय सरकार बाट विनियोजित बजेट, विकास साभेदार राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संघ सस्थाहरु, निजी क्षेत्रबाट प्राप्त बजेटलाई समेत परचालन गरिने छ	नीति स्वीकृत भएको १ महिना भित्र, त्यसपछि निरन्तररूपमा वर्षभरी
५.	गाउँपालिकाको सदस्यहरु र कर्मचारीहरुलाई लैससास उत्तरदायी योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र परिक्षण साथै लेखाजोखा सम्बन्धी अभिमुखिकरण	महिला तथा बालबालिका शाखा तथा सामाजिक शाखा, लैससास सम्पर्क व्यक्ति	विषय विज्ञहरु	घरपभोड गाउँपालिका	नीति स्वीकृत भएको २ महिना भित्र